

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 27. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius05val-shoot-idm140381311803968.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

***DEN FØRSTE PART**

Om kircken.

Saa er det første ieg haffuer at handle met kirckeverger, och med eder allesammel om denne kircke och guds huuß, som kirckeverger haffuer deeris naffn udaff, at de *heede kirckeverger derfor, at *de skulle verie for kircken och vare paa kircken, forskicke *hied *kircken till gode, huad hinde tillhør, kreffue hendis giæld ind, och beskiche alting saa med hende, at den christne almue kunde alletid uforhindret guds ord her inde at høre, det hør kirckeverger till, eller motte de heede kirckeverre, och icke kirckeverier.

Kircken kalder wi nu denne sted inden och uden || som staar her opbygget aff stien och kalck, huorfor i haffue eders forældre at tacke, och det gode at tale om dennom der bort er, at de holt denne sted ved macht eder till gode førend i bleff fød till verden, maa vell schee vaar hun icke bygget paa denne dag, i skulle icke findis nu saa villige till at sette saadan een mur och bygning op effter denne dag, derfor bør eder jo i det allermindste at holde eders børn till gode och ved macht, det som eders kiære forældre haffuer bygget, och for eder, at eders børn motte ochsaa faa guds salige ord her inde at høre, naar som eders hode ligge och soffue her udj denne kircke eller kirckegaardt.

Om taget.

Derfore skulle kirckeverier skifftis vid at stige her op paa hine huelling *tiil och lofft, och forfare om denne kircke er under tør tag, och om der er ingen sted blyff 28 blest udaff, eller een steen sonder, och dripper een draabe ind paa mur och huelling at forderffue dett, saa at gode folck skulle siden ligge her inde udj regen och raad och dampet, och forderffue saa deeris legom paa den || sted, som de skulle hente deeris siæls saligheds lærdom paa, dett er for silde tagit, naar mand kand kiende det her inden paa muren, naar den begynder at grønnis, det er thi kirckevergers stor scham, som den tid haffde befalning, om det scheede for deeris forlømmelßis skyld. Derfor er det kirckevergers forste befalning, at i holder denne kircke under tør tag, som huer aff eder vill jo heller hiemme udj sit eget huß ved sit bord och i sin seng boe ved tør tag, end under tage drobe, saa meget som hannom mueligt er. Saa tenck och till at denne huuß, der hør vor herre lesu till, at den maa ochsaa alle tider holdis under tør tag.

Om vinduer.

Dernest med tette vinduer, i vide vell at snæ kand knyge och fyge der ind, som soelen icke kand skinne ind, och er iche gott, at gode folck skulle falde ind udj een stoel der fuld er aff snæ och regen och forderffue deeris klæder, och derfor heller bliffue her borte end komme hiid ind till kircke for den sags skyld, derfor skulle kirckeverger lade bode *ruder udj vinduer och kalcke besønderlig imod vinte || ren, huor som behoff giøris, at gode folck kunde altid ligge her inde under tør tag, och inden tette vinduer at høre guds ord, och huilcke unge drenge som i kunde fornemme, der kommer hied paa denne kierck till onde och icke till gode at kyle och kaste op till dette tag och till diße vinduer, och i faar at vide, huem de tillhører, da bør eder at vare deeris forældre at paa sognesteffnene, at *de straffe deeris børn derfor, paa det at bødelen icke schall straffe dennom, inden de døer aff verden; di det gjør ingen uden skalcke. Huo vilde haffue sine vinduer hieme i sin huuß udkastet och udkylet, hugger een it hug 29 udj din liedstøp, dá tørst du steffne hannom till ting och platz och plage hannom derfor, saa tencker ochsaa till, at vor herre lesus beholder sin huuß uschamfeerit aff skalcke.

Om guluid och stole.

Denne gulff schall staa reen. Diße stole staa reene, och om sommeren føre may hid ind, och bekiende at i haffue saadanne guds gaffuer i skou och marck, och gode dannequinder, och gode piger venne dennem till at bæere deeris faareklæder fulde aff urter || och græs om sommeren till kircke med dennom, at strøe det paa gulffue udj deeris hoßbonds och deeris egne stoel at mand kand haffue lyst till at søge hiid indtill sammel, naar i holder det deyligt och smucht.

Om kirckegaarden.

Kirckegaarden schall ochsaa staa altid reen och udj gode maade, ingen hylder heller nelder schall være paa kirckegaarden, ingen tid høyer græs end offuer ens anckelkuode, smuck *jam lang græs, saa at kirckeverger lade den slaais thu heller tre gange om sommeren, at gode folck kunde *gaa heeden paa hine kirckegaarde till deeris forældris graffue icke at bede for dem, gud være loffuit, det haffue de icke behoff, de haffue deeris dom, lenge siden borte, och vor dorn den staa endnu for, men at betencke hoß dine forældris graffue, at du schalt och een tid sielff døde, vdvelge din leder sted heller i dag end i morgen, effterdj at vi haffuer ingen breff paa vort liiff, derfor schall kirckegaarden staa slet och vell rensset, det schall være langt fraa, at i schulle tillstede, der kommer stundom och øx heller fæ paa kirckegaard|den at beskyde, med aarlou at *siige och bekliche den sted som eders forældre ligge och huile sine beene udj, och i achte ochsaa selff at ligge och huile eder der hoß, det er eders søffnehuß, och eders seng i schulle soffue udj till domme dag, huo vill 30 haffue sin seng hiemme udj sin huß beschiit och beklicket, saa tencker till at holde denne seng i schulle lengst være udj reen och smuck indhienit och indhøffuit met kierckegaards mur, riste, stette, port, och andet huad der till er behoff, saa at i holder den een deilig, ryddet och pyntet kircke inden och uden, at den gode almue kunde med lyst och glæde søge hid ind at høre guds ord och deeris siæls saligheds lærdom: och ingen tillstede at riide och rende ind paa kierckegaarden i bryllups tiid, det hørde dieffuelen till, saa vell som den slemmerj och *demmen mand haifde i kircken paa anden heller tredie brøllups dag, det ehr afflagt *till landtzting, derfor schulle nu kirkeuergerne tage uare paa som de erre tilbetroede.

Om prædicke stoelen, funten, och alteritt.

Tre ting haffue i her inden diße dørre som eder bør att tage meest vare paa, Och || vor de icke her inde, da motte i vel selff verre her ude, dett første er eders prædicke stoel, dett andet ehr eders funtt, det tredie eders høye altere, diße tre ting bør att verre udj huer sognekirke, och er saa beschickit aff gammel arelds tid, for drabelig sagers skyllid, att prædickestoelen schal verre opbøgit vid den sønder side i kirken, offuen offuer alle andre stoele, guds salige ord til hæder och ære, op till itt uindue, sognepræsten til goede om vinteren, och bei synderlig naar hans øyne de falme och dummis. Funten neder i kirken och alteret offuen i kirken, och prædickestoelen mit imellom, att naar eders sognepræst prædicker eder vor herre Iesum Christum reent och klart til eders salighed, da beuiser hand sin lærdomb med de tvende høyuerdige sacramenter, derfor slar hand den ene hand ind til funten, och den anden op til alteret, att de staa paa baade sider wid prædickestoelen, som dj tuende cherubin stoed omkring arcken, for dj to sacramenter erre dj to indtzegle som henger for det breff som bleff giffuit 31 ind fra himmelen uid Moysen och nid vor herre Iesum Christum, der de thj budord, troen och fader vor staa schreffne udj. Och ehr den rette afflatz | breff som oß bør att døde hen med, och haffue i graff med oß, och icke paffuens affladtz breff, som hørde dieffuelen til; den første artickel i breffuit ehr dj thj budord, den anden vor troen, den tredie vor fader vor med alt det dennom tilliuder i det gamle och ny testament, her henger nu de tuende indtzegle neder for, de er daabens och naduerens sacramentt. Funten staa bag udj kirken, att i sidde eller staa allesammen och vender baggen til funten, derfor attj schulle tencke deth att verre nock med den ene gang attj erre døbt huer uid sig i naffn faders, søns, och hellig aands, saa attj schulle aldrig uidere døbis end den ene gang: alterit staa offuen i kirken for alle eders øyen, och i vender eder op til dett, attj schulle komme ihu at gaa altid til sacramentit, och lade eder berette saa lenge som i

leffue paa iorden; det ene som er daaben, er en tid gjort vid huert christin mennische och schall aldrig tidere gjøris: dett andit schall gjøris all eders liffs tid, saa at det schal end uerre ocsaa eders sidste spiisning naar i schulle døe fra denne uerden, om i haffue icke foractit det udj eders leffuende lifff; tencker ickun effter med den som haffuer forachtet dett høyuerdige sacramente udj || *sin velmacht, hand uil icke gierne faa det udj sin sidste tid, hand uil gierne enten faa en wdød eller døe heden foruden schell och schrifftemaall, och da saa megit som mennischen maa dømmme, gruer mand om dett mennisches salighed, endog uj lade gud raade for alle ting. Derfor er det icke tid at forachte det udj sit leffnitz lifffue. Dertilmed mercker diße tre ting, prædickestoelen, funten och alterit, erre de tre tegen som s. Hans setter udj sin sendebreff, aand, och vand, och blodt, huorpaa huert mennische maa kiende och uinde om hand er det euige liffs barn eller icke. Aanden det er din sogneprestis and och røst naar hand lærer dig lesu Christum reen och klar; vand, det 32 du och dit barn er døbt udj, och bloed, det ehr lesu Christj legome och bloed att æde och dricke til en stadfestelse paa alle uore synders forladelse. Aand i prædickestoelen, vand i funten, och blod paa alteret. Oc neffner den h. aand bloed och icke legome imod hin kalketiuff som * tilforn attj uille komme, och stiele eller røffue fra almuffuen den ene part aff sacramentit, som er Christj velsignede bloed. De tre tegen siger s. Hans kand huert mennische kiende paa om hand er det enige liffs barn, eller den æuige døds barn, haffuer den villie || til dette ord der gaar ud aff *din sognepræstis mund naar hand predicker dig lesu Christum reen och klar, och du kommer gierne til din sognekirke, er gierne den første och icke den sidste, lader icke gierne din stoel staa tom, naar tid ehr paa, och *dig bør at uerre udj din sognekirke, du setter troen til guds ord, och laffuer och lempet dig der effter imod din fattige neste, det beste dig er mueligt: ydermere ochsaa att du gierne kommer ihu uid dit naffn att du est døbt i naffn faders, och søns, och den hellig ands, dertilmed att du ocsaa gaar gierne tidt och offte til alterit, och lader dig berette, diße erre de uilse tegen att du est det euige liffs barn, och maa derfor legue dine hender tilhobe och tacke gud.

Men lige tuert imod, haffuer du icke det ord kiert, som udgaar aff din sognepræstis mund, kommer icke gierne til din sognekirke, lader din stoel tidt staa tom om søndage och andre hellige dage, fører it schiendelige leffnet lige tuert imod guds ord, kommer icke end tidt ihu, att du est døbt, gaar icke til sacramentit, da tør du icke spørre dine naboer och gienboer att, men dit egit hierte schall offueruinde dig, och sige dig att dett ehr it vist tegen til, att du est besett med || en dieffuel udaff helffuede, fordj hand sidder uid dit hierte och holder dig der fra, att du schalt icke høre guds ord, eller sette tro dertill, hand er tilfredtz, ihuor du est i den gandsche uerden, kand hand ickun holde dig fra din sognekirke och fra guds ord, for 33 hand ueed vel at du hør da hannem til. Derfor haffuer den hellig aand uid s. Hans sat oß diße tre tegen paa maalit, att ui schulle kiende uid dem huor nær ui er gud och hand oß, heller huor nær ui erre dieffuelen och hand os. Det schall nu diße tre ornamenten eller redschab, prædickestoelen, funten och alterit paaminde oss.

Om prædickestoelen besynderlig.

Prædickestoelen schall icke uerre en bogstoel, eller en hiffgippe neder paa iorden. Men deylig opbyggitt hoes den sønder side i kirken, guds salige ord til hæder och ære, och att huert mennische kand see sin sognepræst under øgen, ihuad stoelestad hand haffuer udj kirken, att den ene sidder icke udj den andens vey, paa det attj maatte alle høre och merke eders salighedtz lerdomb. Derfor bør en goed almuffue først at staa op udj deeris stoele, naar sognepræsten læser euangelium udj prædickestoelen, och saa sette dennem neder tilbage paa deris stoele, och icke ligge dennem neder || paa deris brøst, attj icke falder udj søffn, men kunde bliffue uogene, och uacker til at høre, merke och forstaa guds ord, och alle uende dennem til och imod prædickestoelen, och icke saa schendelige sidde och uende deeris røff (med forloff sagt) til deeris sognepræst, som somme groffue och wfornumstige bønder pleyer att gjøre; det er nu talit om prædickestoelen, kand en almuffue huer i seer forførge sig och sine med stoelestade udj kirken, da maa de io alle tencke til at lade vor herre lesu ochsaa faa sin stoel, uel opbyggitt eller opmurit aff de ødelagde altere, som saa mange nu findis alleuegne udj kirker, der icke kunde schickis til anden eller bedre brug.

Om funten besønderlig.

Funten schall altid staa tør och reen, intet uand udj, til saalenge en dannemands barn kommer til kirke, och 34 schall døbis, da kand degnen eller klokkeren sla en spand uand eller to i funten, at der er ingen tiid schidit uand fuld aff muelus eller andet scharn (med forloff sagt) at en ville uemmis uid at stoppe en finger udj, end

siden døbe it nyfødt barn der udj, men at der altid schal uerre ræent och klart uand som uor herre Iesus bleff felff || døbt udj ræent och klart rindendis uand udj lordans floed; nu schal eders sognepræst icke lobe ud til floede med eders børn, derfor ehr hannem beschicket it kar her inden døren, der neder bag i kirken, som er funten hand kand døbe dennem udj.

Om vinteren maa mand varme den ene kædel vand, att det ehr da liudt och lunckit vand, fordj daaben ehr giffuen uore børn thil deris siels salighed och icke til deris legomis schade och forderffuelse.

Naar it barn døbis der nedre, da schulle i alle staa op udj eders stoele, mand och quinde, unge och gamble, och uende eder til funten, dett høyuerdige daabens sacramento och det lille barn til ære, och sognepræsten schal læse daabsens ord saa høytt attj høre dennem allesammen tilhobe, huer i sitt stoelestad, och naar som i høre hand neffner Iesu naffn, da schulle i alle neye, mand och quinde, och mendene obne deris hoffueder och bekiende attj haffue ingen salighed i himmelen, paa iorden, eller under iorden, uden uor herre Iesum alleniste.

Och i som staa fadder til nogit barn schulle tencke til at holde gud det som i loffue och tilsige || der neder hoes funten, først attj vil uerre uidnisbiurd til dette barns daab och christendomb, siden attj ville haffue opseende paa det barn som i holde til daaben, att det schal lære sin børnelerdom slittelig och uel, indtil det bliffuer saa stort, at det kand følge heden til sognepresten, och aff hannem offuerhøris och stadfestis til at gaa til sacramentit, huilket vj kalder den rette *fermelse confirmatz eller stadfestelse udj troen och udj børnelerdom. Saalenge ehr gudfadder och gudmoder forplictig til att haffue tilsium til samme barn i 35 de maade, och endocsaa udj andre maade, om faders och moders hoffuit ginge nogit adt, thj oß bør jo at holde den ene den anden huad som uj loffuer och tilsiger huer andre end siden der uid funten udj guds sted, du est ickun it mennische som vj erre alle. Nu faar du guds naffn til med, att du kaldis det barns gudfader eller gudmoder, derfor att du schalt staa det barn for udj guds sted. Derfor schulle i och spørre deris forældre til der om, naar i finde dem, kiere fadder huor lider min gudsøn, lærer hand nogit, gaar hand til sognekirke om søndagen och andre hellige dage, lader hannem komme til mig, ieg vil høre hannem offuer, at ieg faar icke synd for hans schyllid, at ieg bliffuer icke til en løgnere for gud och eder. || Dette est du forplictig at holde, du kiøber dig det icke fra, bundelille, med fadderpenge, de giffuis ud for en anden sag schyld, som er, at fader och moder schulle icke falde udj mishaab for gud giffuer dennem flere børn, hand uil ochsaa giffue dennem meere at føde dem med, derfor giffuer mand barnit penge, ligesom mand giffuer ochsaa brud och brudgomb penge och boeschab at behielpe dennem frem med udj deeris eichteschab.

Det siger ieg icke derfor, attj schulle ey io gierne uerre fadder til huer andris børn, men at i schulle tencke til udj Iesu naffn at holde gud och eders nette, huad i der loffue och tilsige.

Her schulle i ocsaa vide at ingen fadderschab kand forhindre ecteschab, som det wgudelige paffuens folck haffuer lært och løgit sor oß, thoe fadder maa vel haffue hin anden til echte, saauel som dj maa giffuis i fierde maade, heller den ene er udj fierde och den anden udj tredie, det kand ingen forbiude, for uj telle altid fra dem som er lengst fra bullen, saa at neffnis der fierde mand paa den ene side, da maa den part som *er j tredie maade paa den anden side nyde det got ad och giffuis den, som rører hannem paa i fierde maade, som diße tider icke kunde forhindre echteschab, saa kand icke heller 36 nogen fadderschab forhindre echteschab, dette er nu talit om funten. ||

Om alteret besønderlig.

Alteret schall staa med ræene klæder paa, som huer uil io haffue en reen dugh, paa sit bord om søndage och andre hellige dage, end siidenn paa det bord der Iesu Christj legome och blod schal handlis paa, den schal altid uerre ræen, och kirkeuergerne schulle altid lade toe hues requisit heller meßeklæder som brugis uid samme høye altere.

Ligesom huer kirke haffuer nock udj en prædickestoel, saa haffuer huer icke flere altere heller behoff end ett alleniste: gud giffue at en christen almuffue uil tencke til at bruge det ret, som de haffde aldeelis nock derudj. Derfor haffuer de andre altere intet behoff lenger, endog papisterne uille ochsaa haffue dem uid maghtt at de schulle staa och uente ny tidinde at deris kram och plynderj motte komme op igien, huilke de tør dog icke forbiiede effter, gud aff himmelen frj oß fra andre uilfarelser, saa sant som ui bliffuer uel srj for paffuens och munckenis uilfarelse, som ui haffuer nock uerit udj.

De andre altere uden det rette høye altere hør heden til den rette uilfarende lerdomb som paffuer och muncker førde om helgens paa || kaldelse, och om den løgnachtig skiersilds pine och er saadanne kohytter och kramboer som vor herre Iesus selff styrte om udj Ierusalemstempel den tid hand dreff de kremmere ud.

Derfor kunde kirckeuergerne forkomme dem, och vende det slemme och klack til andens kirke behoff, tafflerne eller billeder kunde de sla paa veggen, at dj kunde uerre goede eenfoldigis spegel som dj kunde see dennem udj naar dj uide huem samme billeder erre gjorde eller maledede effter, vden her findis nogen billeder som mand haffuer gjort søgning til, och hengde voxbørn och krycker for, de schulle borttagis och brendis op.

37

Och effterdj att diße andre altere brugis icke nu lenger, haffuer mand borttagit dem, at vj icke lenger bespotter gud, och henger klæder paa stock och steen som kunde brugis til fattige folckis kropper at tørre dett word och blod aff deeris pocker med, huortil kirckeuergerne kunde lade toe huis klæder her haffuer hengt paa diße altere, och schiffte dennem til de siuge vdi hußarmet her udj sognen, ellers kommer der bud fra Helliggiesthus i Kiøbenhaffn som schal hente dennom || heden til de siuge udj hospitalet om i vil icke bruge dennem til eders egne siuge.

Men saalenge i goede christne som i see diße altere staa førend de nedbrydis, och der settis leffuende folch i de steder igien, da schulle i tencke paa den stoere vilfarelse uj haffue uerit udj under paffuer och muncker, och loffue och tacke gud som os haffuer friitt der fra, att wj uide nu bedre udj denne klare och evangellii liuse dag.

Dett altere nu nest prædickestoelen kand heden tagis och settis en stoel der igien til alle dennem her udj sognen som gud haffuer lagt sin hand paa, at de erre tyckhøre, att dj kunde staa nest prædickestoelen, och disbedre høre guds salige ord.

Liger her nogit goedtz til diße øde altere, da bliffuer det iligeuel til kirken och hendis behoff, att de affbrydis och tagis heden, besønderlig de som staa nedre iblant stoelene eller i veyen imellom folckit och høyalteret.

Høyalteret kand staa med sine reene klæder paa, som huer uil io haffue en reen dugh paa sit egit bord, som før ehr sagt, och der maa tendis to lius paa alterit, icke tidere end der gaar nogen af || eder til sacramentit som schulle io schee huer søndag och hellig dag i saadan forsamling, gud schulle andet forbiude. Diße tuende lius haffuer nogit att mercke, ellers maatte de icke brende, fordj her gaar saa deglig it lius offuer vortt hoffuit den klare soel, att vj kunde endochsaa see at træde naale her inde om behoff giøris, at vj tør icke bespotte gud med liusetenden, uden de haffuer nogit at mercke; det første lius paa alterit 38 brender lesu Christj legome till hæder och ære, det andet brender hans velsignede blod til hæder och ære, och allermeest derfor, at vore hierter bliffuer opliuste, och vj faa en sand vidschab och vidnidsbiurd paa uore synders forladelse, saa tidt och offte som uj gaar til och lader oß berette. Det liuß er udj schriffthen, mercker opliuse som Christus siger selff, iegh ehr verdsens lius, ellers maa der ingen lius brende her udj kirken uden de tuende som tendis for brud och brudgomb paa deeris blußestager, naar de kommer til kirke, huad de mercker, uil ieg her effter giffue tilkiende.

En formaning til folckit att de gaa gierne til kirke och høre guds ord. ||

Saa haffuer i nu diße trende ting her inden dørre, prædickestoel, funt och altere, som kirckeuergerne bør att holde uid macht, attj altid kunde retteligen bruge dem, eder och eders børn til salighed.

Derfor bør i at haffue denne sted och kirke kierist offuer alle andre steder i verden, dette hus kierist offuer alle andre huse i verden, fordj at det er guds hus, och som vor herre Christus siger, min faders hus, alle andre kostelige huse slotte och herregaarde, Kiøbenhaffns slot, Kallumborrh slot, kostelige bygning i kiøbsteder och paa landsbyer, lader gud verre mennischens huße, men din sognekirke ehr guds hus. Ia ingen domkirke eller kloster som endnu wgudeligen brugis udj, maa kallis guds hus, men dieuelens røffuerkuler, de som icke ehr sognekirker.

Her maa du sige, alt haffuer dj prædickestoele, funte och altere: ney mine venner, funt uor der icke udj dennem, vor herre lesu Christus uille icke haffue sit høyuerdige daabsens sacramento saa forhanit, att det schulle brugis udj de morde graffuer eller røffuerkuler, fordj at dj loed icke deris hoerbørn komme til chri||stendomb, men de myrde dennom, som sanctj Gregorij fischeparck bar 39 uinde om de sextusinde børnepander de funde der udj der de den ryddede, etc. Icke haffde de heller ret prædickestoel, thj den vor fuld aff løgen aff s. Francisci och andre helgens legender: icke haffde de heller it ret altere, men mange kaahytter och kramboer til deeris løgnachtig sælemeßer och helgens falsche dyrckelser. Derfor lade vj

dennem fare och bliffue uid vor sognekirke udj lesu naffn, for den er guds hus. Thj gud lader sig der inde høre uid sit salige ord, icke alleniste det som du kand leffue med din næste wid her paa iorden, men ochsaa det som du kand leffue vid i himmerigis rige til euige tid, om du icke selff uil forkaste det, da faar du det at høre her inden diße døre.

Endochsaa, derfor bør eder att haffue denne sted kierist, attj schulle lengst bliffue her paa det sidste, naar du haffuer lengst krattet, reffuit och schrabit tilsammell med rett och wrett, fra din fattige neste, och meent at du haffuer || ret best fat, som den rige mand, saa schulle de berre dig hiid til denne kirkegaard vore forældre erre bort baarne, vj maa heden effter dem, dagen ehr aldrig saa lang, at afftenen io kommer paa, huad vj haffue leffuit ehr uj viße paa, huad tilbagestaar, er vj icke uiße paa it øyeblik.

Seer til uore forældre, som leffue i tyffue, somme i fyrretyffue, somme i hundrit aar udj det lengste her paa iorden, de haffue allerede liget och soffuit bort i kierkegaarden i tusind, fem, fire, iij, to it hundrit aar, somme lenger och somme steckere, did schulle uj da paa det sidste, huad ehr den tid fra, at uj erre fødte til verden, aff vor moders liff, oc indtil de legge oß ind i kirkegaarden, fremfor den tid vj schulle legge her hen och soffue til dommedag, om gud uil lade sin domb bliffue nogit langt borte.

Dette schulle i gaa och tencke paa her paa kirkegaarden i den sted som i pleyer at gaa och holde faddersnack och sualder med huer andre, och gjør saa dette hus til it møllerhus, it sual || derhus, det kommer dieffuelen aff sted, och hand taler aff dj wgudeligis halß, som saa 40 schendelige vanbruge denne sted inden och udenn, som ehr dog guds hus, lesu Christj bønhus och en hellig sted for guds ords næruerelse, som gud sagde til Mosen aff buschen, ia vor herre Chrjstus maatte icke lide at en bar en spand vand igiennem templet eller den sted hand stoed och prædicket paa; vil i snacke eller tale nogit, da tager huerandre uid ermit och gaar uden kirkegaarden, der haffue i en heel marck at snacke och tale udj, attj icke tør vanbruge denne sted, uden huad i tale paa eders sognesteffne til goede, det maa eder uel tilstedis.

Saa tencker nu til at haffue denne sted kierist, effterdj at det ehr guds egit hus, och attj schulle lenge bliffue her før omgaar, och at du gierne søger til din sognekirke och est den første och icke den sidste, at din sognepræst och den goede almuffue schulle icke alle staa och bie effter dig, før du faar stadset frem til kirke om dagen, det ehr en stoer scham, at eders sogneprest schall bie effter eder, och i icke effter || hannem naar det er ringit sammen. Derfor schulle brude, børn och quinder som uil gaa i kirke uerre betiden til stede, at de erre her naar det ringer sammen, paa det, at den heele almuffue icke schal staa och biide, och forsømme sinn tid for dens schyllid.

Søg gierne til dit sognekirkehus, om du vilt faa gud at see i himmerigis hus, fordj dersom du icke uilt høre hannem her, du faar hannem der aldrig at see; ia lader du din stoel staa tidt tom inden diße dørre wñødt och wtwungen til at uerre her borte, gud uil lade tømme dit hus at du schalt icke faa saa megit brød som du kand stoppe udj din mund, fordj at ligesom du est imod hannom och hans hellige ord, saadan vill hand ocsaa verre imod dig igien, det tør du intet tuiffle paa, leg ickun ellers regenschab offuer med dig selff inden aar och dag, saa faar du det att befinde.

Du haffuer en dødelig herremand til hosbond, som du tiener och giffuer dit landgilde, den bør du at verre hørig och lydig, effter det fierde bud, saa frembt som gud uil 41 icke straffe dig paa liff och siel. || Sender hand bud effter dig med sin tiener och suend, engang, anden gang och trediegang, at du schalt komme til hannom, och du sidder och fortrycker dig, aff ret fortredenhed och wlydelse, och skiøder intet effter din hosbond, huad gielier at hand lader dig straffe uid øxen och daller, och dersom du gjør hannem megit fortræd, hand tør sette digh aff dit goedtz, eller tør lade dit liff tage aff dig.

End siden en herremand offuer alle herremend, der heder vor herre Iesus Christus, hand lader sin klokke liude her for dine øren, hand raaber til dig och siger, kommer til mig, kommer til mig, alle som erre besuarede med synd eller sorrig, ieg uil uæderquegge eder, och hand haffuer io giffuit dig dine fem sind, at du est icke forbistrid eller galen, och løber * schow och moese, at du ey kand høre och vide hans uillie, dersom du sidder hans bud * engang, anden gang, tredie gang, och intet schøtter om din sognekirke, men forachter hans salige ord, som mend, som mend, uil hand icke lade dig straffe uid øxen och daller, || hand haffuer uel it riis at sla dig med, hand haffuer pocker, pestilentze, koldesiuge, hædesiuge och anden plage at sla dig med, ia gjør du hannem megit affit, hand haffuer uel en leffuende dieffuel at sla dig med i din krop, tør lade dig sette fra himmerigis goedtz, och slaa din halß i sønder neder i helffuedis affgrund, och uilt du icke gierne komme hid ind, naar du hører klochen gaa, du seer din naboe och gienboe komme hid, du * din sogneprest kommer, och at det salige ord schal her prædickis, men du sidder och fortrycker dig hiemme, alligeuel att du haffuer ingen nødagtig aarsag til at bliffue her borte, gud tør lade bryde din halß i sønder och bære dig hid til din kirkegaard uden din kraaden tack, end langt førend du uille komme hid i saadan maade, Thj det vor io langt bedre at du laadst her nedre i din kirkegaard lenge siden, end andre schulle altid støde dennem paa dig, och tage ond efftersiun aff dig.

Men bliffuer du nogen tid obenbarlig nødt til at bliffue 42 her borte om søndage och andre hellige dage, enten udj herschabs forfald, eller och paa din siuge seng, eller och i din barselseng, || dett du kunde icke komme hid, * och sige, herre gud naade mig arme mennische at ieg maa icke komme til min sognekirke

idag, vor herre Iesus Christus rette mig det op igien paa en anden tid, saa sant som ieg uilde io heller der uerre, end her, det kiende gud som alle hierter seer, saa langt schal det verre fra at du schalt faa dig nogen wnodig aarsag at bliffue her borte, naar tid er paa, at du schalt uerre udj din sognekirke.

Och den christne adel schal her vare paa at de icke aff lætt aarsag forhindrer deris fattige undersaatthe om søndage och andre hellige dage, fra det hellige evangelium och deris sielß salighed, endogh at adelen haffuer uel offte nødachtige sager til at bruge ochsaa hellige dage, besynderlig udj feyde tiid, ydermeere end den menige mand, dog bør dem at schaane de fattige wlærde folch, dett allermeeste dem mueligt ehr. Som herschab bør io at giffue sine undersaatthe it got efftersiun ochsaa udj den goede maade, at de burde selff at søge deeris kirke, och siden icke forhindre de arme bønder fra deeris sognekirke med helligdags || egcht, jacht eller anden *sødsell, uden de vaare obenbarlige nød och tuungene der til, och kunde icke andet uerre, ellers gud uil fordømme och forbande herschab, dersom dj ehre uden schellig aarsag, hans hellige ord til affdraght och fattige folch til forhindring paa deeris siels salighedtz lerdom.

En anden formaning til folckit at de tage deris tiid uare.

Saa bør eder nu att tage eders tid uare som i leffue her paa iorden, och tencker att uor herre Iesus gred offuer Ierusalem by, fordj de uille icke tage deris tid uare och sagde dem huorledis det uilde gaa med dem, som det ochsaa gich med dem førretyffue aar der effter 43 att der flød mandbloed udaff alle porte i Ierusalem, och den ene steen bleff icke liggende paa den anden udj den heele stad, alleniste fordj de vilde icke tage deris tiid uare paa huilken hand besøgte dem, och andre disimellom kom til hannem aff lange ueye, och uaar hoes hannem paa tredie dag och hørde hannem, saa at hand motte end spiise dem førend de foer hiem huer til sit, paa det at || de schulle icke suelte paa veyen, nu sidder du her i sognen och hoes kirken, och haffuer ickun en deylig spadtzere uey til din sognekirke, och weest att du faar det samme at høre som Christus lerd selff, och alligeuel vil icke tage din tid uare, eller gaa saa langt effter guds ordt och din salighedtz lerdom. Skeer dig icke ret om gud straffer dig, skeer dig icke ret om du bliffuer til en stackarl och stimper, ia, scheer dig icke ret om du suelter ihiel til liff och siel.

Mange meener at kunde de ickun faa deris næring och biering, deris hylle och fylle her paa iorden, kunde komme op offuer deris ieffn christen der ligger meer machtt paa, det er en føye och ringe ting om deeris siels salighed det er snart end. Ia min uen, gach ichun hen udj 8 eller 14 dage och æed intet och drick intet och iee huorre got det uil gjøre dit legome, saa kandst du och uiide huore got det uil gjøre din siel naar du est lenge tilsammen fra guds ord och icke uil tage din tid uare. ||

Fire tider bør oß at uare paa; den første ehr naadens tiid eller vor liffs tiid, den anden vor døds tiid, den tredie vor dombs eller regentchabs tiid, och den fierde ehr glædens eller piinens tid. Di fire haffuer uj at mercke och vare paa som oß ligger macht paa.

Den første tiid, er al den stund ui kunde gaa och staa her paa iorden och søge til kirke indtil ui komme paa vor siuge seng.

Den anden tiid er, enten paa uor siuge seng, eller udj uor liiffs nød, indtil ui døer fra denne verden.

Den tredie tid ehr naar uort legome och siel erre atschilde, och ui schulle hæden for dommen och gjøre 44 regenschab. Det ehr got at uerre fogit, pleyer mand at sige, skulle mand icke gjøre regenschab, som i hører en tiid om aarit, om den hosbonde som gjorde regenschab med sine suenne.

Den fierde tiid ehr den euige tiid, enten udj glæde udj himmerigis rige, eller udj piinen udj helffuedis affgrund, effter som ui haffuer tiltient med uor tro eller vantro. ||

Saadanne fire tider bør oß at giffue ret uel acht paa, och derfor offuer alt uare paa den første tiid som ui erre nu udj, at ui kunde nu høste ind det som ui kunde udj fremtiden trøste och husuale oß med och vor fattig siel.

Thj det er icke for denne tiid alleniste att gjøre, men der uil uißeligen (saa sant som ui sidde her til haabe, gud holde sin fred offuer oß) komme den anden tiid, att haffuer du flitteligen hørtt guds ord i denne tiid, da uel dig, men haffuer du forachtet och forsmaatt det, da schalt du see huore den lede dieffuel schal komme ombore med dit hierte och komme dig til at falde udj mishaab med liff och siel som mand slucker it lius ud.

Da faar du at see om guds ord haffuer smagt dig uel eller ilde udj dit leffuende lifffue. Det finge ui at uide uden for Kiøbenhaffn i aar paa kyndelmyße afften eller den dag nest for kyndelmyße afften, om vore fattige naboer och gienboer, nogit nær vid firesindtztyffue fattige fiskere som stoed ude paa isen imellom skibene och Saltholm och stangit aaell || wdj deris rette fangen arbeit och biering, och uiste dennem ingen liffs fare udj al verden, førend det gandtsche støcke jis, som de stod paa, brast neder paa alle sider omkring dennem, och de komme udj haffuet til deeris beltested, och flød saa hen ud att haffuit paa jisen tilsammen, indtil at de bleff atschilde, somme til detthe liff, och somme til det euige liff, fordj at somme bleff reddit och komme op til Amager, somme til Saltholm, och somme flød end hen paa jißangel omkring Malmøe, heden imod Falsterboe, och komme ind til Malmøe igien, och vandet bleff tychkerit aff *dem, saa at de bleff end uid lifffuit och 45 komme hiem igien, men otte eller nj och tyffue fattige fischer de drucknede och døde udj det vand, deeris fattige hustruer och børn leffuer effter paa denne dag udj Kiøbenhaffn.

Den tiid de vor saa tilsammen och fløde heden paa iisen, da motthe mand høre som de sagde for oß der hiemkomme, huilke der haffde hørt guds hellige ord flittelig udj Kiøbenhaffn, som ui ma a uel giffue Kiøbenhaffns indbøggere dett ord at de høre saa gierne guds ord, och søger saa || sandrechteligen til prædicken, som de gjør udj nogen bye udj Danmarchkis rige, huer kiøbsted wfortalt, huilkit ieg schriffuer och andre til it gott exempel och efftersiun.

Der uor en iblant de fattige fischere wid naffn Hans Bendt søn fød udj Ottense min gammel discipel med salig ihukommelse, hand och nogen andre raabte til deris staldbrødre och sagde, kiere brødre och goede naboer, lader oß icke falde udj mishaab for ui schulle døde wdj dette vand, lader oß nu see om ui haffuer nogen tid hørtt guds ord udj vor liffs tid, det uil nu gieide, ui seer den viße død for vore øyen, her maa vj bliffue det maa icke andet verre, och begynte at siunge denne sang som ui nu siunge for prædicken, nu bede ui den hellig aand, det uor aff hiertet de siunge. Der denne vor ude, da siunge de denne sang offuer deeris egen død, som ui fiunge offuer liig naar ui det jorde; med glæde och frijd far vj nu hen etc.: Der uor fuld liden glæde paa ferde med dem, huo der uilde skaade dette kiød och blod, och huo der haffde seet huore dj foer heden, meden den glæde vor udj deeris hierter, || at di haffde flitteligen hørt guds ord udi deeris uelmacht, derfor kunde de nu setthe tro der til och trøste dem der med, og uiste uel at deeris siel schulle icke fordømmis alligeuel at deeris legome schulle ligge och kastis och siunckis udj det vand til dømme dag, derforre uor dj saa frjmodige och falder dybere ind paa iisen paa deeris knæ op indtil armhullerne udj vandet, och bad gud at hand uille tage 46 dem bort udj goed tiid och sagde til huer andre, kiere brødre och goede naboer, huilke gud uil endnu spare, attj kunde komme hiem igien fra denne haffsnød, siger vore fattige hustruer och børn goede natter och seer dennem til goede for guds schyllid, men ui maa icke meere komme hiem til dem her udj verden. Saa sagde de huer andre goede natter, och fulde saa fra huer andre paa støcker iis, och sanck der hen udj guds vold och naade, och er icke endnu funden flere end to oppe til denne side, der ieg veed aff at sige.

Mine kiere venner, de ginge her om morgenen udj deeris rette embede och biering til deris rette arbeide och næring, och achtet dem || hiem igien om afftenen til deeris hustruer och børn med guds gaffuer mig och andre deris bymend Kiøbenhaffns borgerre til goede och gaffn som dj pleyede at selge oß paa torffuit huad gud unte dem, der maatte dj bliffue och døde dj goede martyres for gud i deris retfangen arbeit och biering som de vore tilkallede aff gud: Vor herre Iesus giffue dem och oß med alle christne en glædelig opstandelse tilhobe paa domme dag amen:

Naar ui kommer udj saadan liffs och siels fare til land och uand, wor det icke uden paa vor siuge seng, da faa ui at see om guds ord haffuer smagit oß vel udj uort leffuendis liff, derfor ehr det icke for denne tid at gjøre, men for den tid her kommer effter, udj huilken ui schulle tære ud til vor siels trøst och husualelse, det som ui nu høste ind, seer derfor til huorlunde i høste ind i denne tiid.

Ia huad uil i sige om uor døds tiid, den kommer siden vor doms tid, da uil det nape och gieide for aluor naar regenschab schal giøris. Gud uil icke høre regenschab med dig for mange øxen eller daller du haffuer hafft her udj || werden, huor riig eller fattig du haffuer uerit, men huor rigelig du haffuer hørt guds salige ord, annammit hans sacramenter med andre hans goede gaffuer, huorledis du 47 haffuer beuiist din tro til guds ord, imod din fattige næste, derom uil regenschab giøris.

Iaa gud kand och uil giffue oß alle de synder til som ui gjør imod hannem och vor næste her paa iorden aff legomens skrøbelighed, om ui dennem fortryde, om ui uille rette och bedre oß och bede om naade och søndernis forladelse i lesu naffn, men denne ene synd om ui forachter hans hellige ord, icke setter tro der til, och døde der hen udj, kand hand icke lide, derfor uil hand euige forbande och fordømme oß med dieffuelen udj helffuedis affgrund: saa at en guds ords forachtere som icke uil nu udj denne tid annamme lesu Christum for en saliggjørere som hand malis for i vor credo, hand schal paa dommedag annamme hannem for en streng dommere som hand malis bag i uor credo.

Och for denne grumme dom at høre aff den sande vor herre lesu Christo, som hand hær och nu udj denne tid saa haardelig forachter, saa uil uor herre Iesus tale til hannem och sige. ||

Du arme ormekrop, du arme formaledidede synder ieg gaff dig kirke och klokke, ieg gaff dig sognepræst

och sognedegn, ieg gaff dig prædickestoel, funt och altere, ieg streckit mine hænder ud paa kaarsens gallie for dig, ieg gaff mig i døden for dig, ieg gaff dig din fornufft och femb sind at du vorst io icke forbljtridt eller galen, ieg gaff dig øre at høre med, du motte io haffue hørtt dig om, men du schammelige och ichendelige forachtet mine salige ord, kom icke til din sognekirke, loed din stoel staa tom tidt och offte, andre til it ont exempel och efftersiun och dig self til fordømmelse, tørst du tro du arme krop att ieg kand icke nu saa uel forachte dig for min himmelsche fader och for hans hellige engle, som du forachtet och forhaanit mig nedre paa iorden: Mindis du dig icke en tiid at haffde hørt, huad ieg sagde om dig och dine lige der ieg vor selff persoelig i verden med det kiød och blod som ieg annammit aff min kiere moder iomfru Maria, da sagde 48 ieg saa, at huo som mig icke uil bekiende her paa iorden for mennischen, ieg schal icke bekiende hannem for min himmelsche fader och for alle hans engle, ia huo mig gjør || til schamme her paa iorden, ieg schall gjøre hannem tilschamme igien for min fader och for alle hans engle, du est vißelig en aff dem, derfor haffuer ieg nu intet med dig at gjøre, far bort for alle dieffuelene, och uer med dennem til ævig tid udj helffuede, fraschildt fra min fader, fra min faders ansicgt, hans vredis ansickt schal du faa at see til euig tid. Gaar bort fra mig i formaledidede til den ild som eder ehr beredt med dieffuelen och hans engle och hans selfchab.

Det uil icke klinge uel for dine ørne, om du haffuer forachtet guds ord och forsømmit din salighedtz tiid, der uil gøris it scharpt regenschab, det uil icke gaa saa slet til som du kand sidde oc spotte guds ord naar du faar en kand øll i dit hoffuit paa dig, ia dieffuelen ehr icke saa grum som dj male den aff for oß, hælfuedis ild ehr icke saa hæed som dj prædicke for oß, de sige att der er ingen bond udj helffuede, kunde vj icke løbe nedden ud igien, far heden och forfar det, du forachtere, du fanger uel en tidende der aff, du schalt uage om en kaald drøm, wden vor herre Iesus Christus liuffuer. Men hand kand icke lyffue for hand er sandhed, derfor maa du ua||re til dig saa mart i dag som i morgen, dett gielder dig siden enten himmerigis rige i glæde, eller helffuedis affgrund udj pinen, du maat her schicke til huilcken du uilt, naar din sognepræst, prouisten och ieg haffuer sagt dig dett, saa bliffuer ui frj paa dommedag med en goed samuittighed, sielff schalt du da berre din seck til mølle, du kandt io icke schyde paa at det er dig ey sagt tilforne, dersom du ellers haffde uilt set tro til guds ord.

Derfor kiere børnlille, ehr det høytid att i søge altid til eders sognekirke for saadanne tidens schyld som her uil effterkomme, att i motte bliffue bistan dig paa hin dag der alle hierter schulle opluckes.

49

Den tredie formaning til folckit, att de tage deris børn med dennem til kircke, søndage och hellige dage.

Och som i selff søge gierne hid ind til kirke, saa tager och eders unge solch och børn med eder allesammen, saamange som nødachtige icke schulle verre hiemme och uare paa hus och ild, dj andre schulle uerre i kirken, der ligger ochsaa stoer magt || paa, naar i uille tencke eder rett om.

Her er tre kircker her inden denne dør, tre kirker mercker ickon uel.

Her er først den gamle kircke, det ehr, alle dj som erre giffte eller haffuer uerit giffte.

Dernest den vnge kircke, det er, alle de som icke erre giffte, och aldrig haffuer uerit giffte.

Den tredie kircke ehr den som staa her opbygget med kalch och steen, som i ij kirker søger ind udi tilhobe at høre guds ord.

For kirke, det merker aff det græsche sprock saamegit som en forsamling eller christne mennischers samfund som i lærer udj vor credo. Kommer i nu gierne her ind ad den gamle kirke, saa tager den unge kirke ind med eder, att *dj motte end uennis til at sidde her inde och høre guds ord, naar eders hoffuit ligger och soffuer her udj denne kirkegaard. Det schall tydigen krøge som en goed krog schall worde, de unge schall mand lære, och dj gamle schal mand ære.

Derfor er det en merckelig goed seduane, att folch tager ochsaa deeris smaa børn med dem || udj schiød til kirke, at di kunde betiiden uennis til gudfrøchtighed, det schal tidelige krøge en goed krog schall vorde. En dannequinde kand io uige lidit ud paa kirkegulffuit med sit barn naar det uil icke tie, indtil saalenge det søffter eller tier igien, som goede christne gjør io allesteder, som guds sande och klare evangelium

prædickis.

Det er icke skam attj tager smaa børn med eder til kirke, de som endnu kunde huerken gaa eller tale, men 50 det er vor herris Iesu Christj befaling, der hand siger, lader smaa bør komme til mig, och forbiuder dem det icke, thj himmerigis rige hører dem til, som hand uille saa sige, forbiuder i dennem det, ieg schall forbiude eder himmerigis rige, ia det uor bedre (siger hand) at der vor en møllesteen bunden om din hallß, och du uarst nedersuunckit i det dybe hauff, end at du schulle forhindre och forarge ett aff mine smaa børn, wæ worde dem udj verdenn, som det gjør, endog der skal uerre saadanne til, etc:

I vide uel huad wlempe det haffuer med sig naar de unge bundefolch, det unge blod, maa ligge hiemme tilsammen den stund at fader och moder eller hosbond och hustru er udi kirken, der fø||dis horerj udaff, der fødis tyffuerj udaff och anden wdyd, saa i komme til scham och schade, for eders børn och tiunde, før i døer af verden.

Du tørst icke gaa heden och toe dine hænder som Pilatus gjorde, och lade som du est wschuldig, och som det kom dig intet uid naar dine tiunde belockis och beliggis udj dit hus, naar du skallt staa til rette derfor, bonden ehr boedtz uerrie. Det schal en tiid udkreffuis aff dig igien, om det scheer for din forsømmelsis schyld, at du icke boller dem til gudfrøchtighed med dig saamange som dit brød æder, eller under dit tag beschotte eller bescherme ehre.

Ia forhindrer du dem deeris salighed, da schalt du dybere neder i helffuede under dennem at de schulle ligge och raabe paa dig til euig tid, och sige:

O huilken fader och moder haffuer du verit oß, oc huilken hosbond och hustru haffuer du uerit oß, du haffuer uerit oß en dieffuel och icke en hosbonde eller hustru, du uiste bedre end vj arme eenfoldige tiunde uiste, du holt oß intet til kirke med dig, du loedst oß raade selff, paßit icke mere paa oß end paa dine køer, suiin, hunde udj || din gaard, forbandet uere du med oß til euig tid for du haffuer saa schammelig forsømmit oß och forhindret oß uor salighed for.

51

Iaa her paa iorden endochsaa schulle de klage paa dig naar di bliffuer galli børn eller iuerde børn for din forsømmelsis schyllid som ieg hørde paa Vittenbergs torff en quindis klagemaal som haffde forkommit sit egit barn, ilde kom hun ad det, och ilde schilde hun sig uid det igien, hun fødte det i løndom, och brød halsen i sønder och kaste det udj graffuen der for byen, och meente at ingen schulle faa det at uide, men hoer och moer kand icke døllies ihuorlunge det schiulis, thre studentere de funde det myrde barn, saa blef der omsøgt, och de funde paa den retschyldige, da schulle hun haffue uerit brent, det uor nu hendis ret, *men bleff benaadit och bedet till it suerd som deeris seduane ehr der oppe at halßhugge quinderne saa uel som karle, der hun stoed paa torffuit, och schulle sette sig neder for bødellens suerd udj it læß sand som uor agit der til effter deeris seduane, da motthe mand høre, huore hun gaff iammerlig klage paa || sind hoßbonde och hustrue som hun den tid haffde tient, och udj huis brød hun bleff græben udj, ui stoed der omkring nogit nær uid iij tusind studentere foruden borger och borgerscher, vnge och gamble, saa langt som hendis røst kunde høriss, daa sagde hun diße ord. Ieg tiente her udj byen udj ij samfelde aard, den dannemand och den dannequinde neffnde hun dem uid deeris naffn, de nødde och tuingede mig til at gaa til kirke at høre guds ord huer anden dag, som er dagligen prædicken, och er ochsaa stoerligen behoff i saadanne kiøbsteder, da kunde ieg mine budord, throen, och fader vor, da gick ieg gierne til sacramentit och loed mig berette sagde hun, da kom ieg i ingen onde ueye, loed mig icke belocke eller beligge: men strax ieg slap den tieniste och kom her ud for porten udj forstaden at tiene udj krohusit, da schiødtte huerken min hosbond eller min hustrue om mig huad heller ieg gick til kirke eller bleff hiemme, tidt uilde ieg end gaa som ieg uor tiluant, da finge dj mig andet att gjøre och forhindrit mig derfra, saa at ieg bleff nu plat udaff med vor 52 herre Iesus, glemte nu mine budord, throen och fadervor att læse och || bede morgen och afften, gick icke nu lenger till sacramentit, och kom saa udj onde ueye med unge karle som ieg tappet øll for om natthen; saa kom ieg till denne schendelige gierning, att ieg miurde mit egit barn, och derfor schall liide denne schammelige død her i dag unde bødellens hænder och suerd.

Och hun stoed och lærde de unge tiunde, att dersom dj tiente saadanne wgudelige kroppe, at de far fra dennem med det første, att dj icke ochsaa schulle komme i onde ueye, det uor en goed formaning, fordj at huilke fattige tiunde som tiene saadanne folch, de motthe saa gierne tiene en dieffuel udaff hælfuede, da viste dj huad dj haffde for herschab; thj ligesom den gamle gaaes kiegger for, saa kiegger alle de unge effter, och saadan som herren ehr, saadanne bliffue ochsaa suennene.

Huad meent du det uil verre, naar alle hierter opluckis, och alle engle och hellige staa der hoes och høre der paa, at dine egne børn och tiunde schulle staa och forbande dig neder udj helffuedis affgrund, for din schammelig och schendelig forsømmelse, at dj for din schyllid erre komne udj liffs och siels fare. || Derfor ehr det tiid paa, attj holder eders unge folch hiid ind til kirke med eder, huer dannemand med sin pebbersuenne, unge karle och drenge at uerre her inden døren med hannem, som en ridder haffuer sine suenne hoes sig. Och huer dannequinde med sine døttre och pigger her inde, det teckis gud som uil haffue loff och priis ochsaa aff de diendis och smaa wmøndige børns munde.

Dersom i haffue ocsaa nogen wgudelige tienistetiunde som icke uille uerre udj kirken med eder udi rette tiid, slar dennem med bagdøren naar deeris steffne dag ehr *kommen, i faar uel gudfrøchtige drenge och piger, attj tør icke føde wgudelige kroppe op udj eders huße, och for deris schyllid bliffue fordømpte, i det at de see igiennem fingre och samtøcke deeris ondschab med dennom.

53

Her vor uel en sterck formanigh behoff først til adellen, att de uille gerne søge til deris sognekircke, gud til loff, och andre til it got efftersiun, och icke saa ligge hiemme paa deeris herregaarde naar andre christne søge til kirke, som di viide io uel at icke allæijniste almuffuis folch søgte aff lang uey til Christum, och bleff saa lenge hoes hannem att hand motte end ipiise dennom, ochsaa legomlig at di schulle icke suelte paa hiemueyen: men ochsaa edellfolch, Regulus Centurio, lairus och andre flere søgte til hannem om hielp och trøst, och ingen ginge trøsteløß fra hannem, saa prædickis io endnu det samme evangelium som vor herre lesus selff lærde, att di derfor icke fortryde at age eller gaa offuer en bymarck til deeris sognekirke, den stund gud uil unde dennem deeris helbrede: endochsaa derfor at di icke komme udj mistancke hoes den meenige mand, ligesom de schulle lade sige nogen papische eller muncke meße for dennom hiemme paa deeris gaarde, som hine wgudelig adel pleye och gjøre, gud til spott, och deeris konge och herre och andre christne til traadtz, indtil gud besøger dennem med vrede, straff och piine.

Dernest vor her ochsaa uel en sterck formaning behoff til borgemester och raad udi kiøbsteder, at de holt suingler omkring deeris byer som de gjør udi min føde by, Riibe, och sla den til om søndage och hellige dage under prædicken och guds tieniste, att der kom ingen uogne udj || byen paa de dage, uden nød tuingit dennem io dis større at de kunde ladis ind att porten, som de ochsaa holde deeris portte luchte udi Vittenberg och andre steder om søndagen och høytidelige dage for middag, och ehr ickun en dør oben paa porten til at gaa ind och ud aff. Huilket er io en hærlic seduane, huorsom det kunde schee, at forbiude dermed hellig dags egck och anden wlempe som pleyer at schee til gudtz stoere fortørnelse imod hans tredie budord.

Dertilmed ochsaa at alle uiinkieldere och øllkieldere kunde tilluchis huer søndag och høytidelig dag til middag, 54 uden hues mand mile hente uiin eller øll til nogit siugt mennische at døren kunde da strax luckis til igien, och att byesuennene motthe uare paa saa lang tiid alleuegne udj byen, som de gjør nu flittelig udj Kiøbenhaffn, at ingen dranckere, ingen slemmer och demmer schulle setthe dem til brendeuiin eller anden drich udj den tiid som prædicken och meßen scheer udj kirken, ellers faar de alle sammen att dricke helffuedis ild udi deeris half som dieffuelen schall schencke udi for dennem till æuig tiid, saa uel for dennem her seer igiennem fin||gre och saadant tilsteder, som for dennem der selge och dricke brendeuiin til guds och mennischens offuermaade stoere fortørnelse.

Motthe den arme mand stæenis ihiel under loffuen sanckede sig ickun nogitt tørt traas eller spaner imellom guds tieniste holtis i thabernackel, huore monn' det uilde gaa hine wiinsluggere oc slemmere som setther dem til brendeuiin, naar goede christne søge til kirken, til prædicken, til sacramenterne.

Men effterdj at min visitation och arbeide falder mæer her udj hoes bønder folch, uil ieg lade forberørde tho formaninger fare, forhaabendis, att baade adelen, borgemestere och raadmend, som andre huer udi sin bestilning och befalning, at de ære gud, och giffue deeris fattige wndersaatte och medborgere goede exemplar och efftersiun och flitteligen offuerueye huis fortørnelse eller forargelse de formercke, som gud och mennischen kand sche aff dem som dj haffue at regiere och raade udoffuer.

Eder formaner ieg i goede christne, at huilken || som her till haffuer end uerrit forsømmelig och forsoeren vor herre med s. Peder, och forachtet hans salige ord, ey heller haffuer holdet sine børn och tiunde til kirke och guds ord, da fortryde sig det och begrede sine synder med s. Peder, och rette och bedre sig, att hannem icke hastelig och wforsyendis offuer falder den straff och pine som schreffuit staar.

55

Den fjerde formaning til folckit huad de skulle gjøre udj deris sognekirke.

Huad schulle i nu gjøre børnlille, naar i kommer inden diße dørre, attj er her icke til forgeffuis, och gaa lige goede her ud som i kom her ind, som mand slaar vand paa en gaas och det løber aff igien, saa er der ingen schielsmiße imellom eder och diße stæene och stocke, naar i vide icke huad i schulle gjøre her inde.

Jeg troer ingen att uerre saa groffue eller || saa wforstandig udaff eder at hand vider ey huad hand uil

gjøre hoes sin naboe och gienboe till brøllup och bardtzel, gilde och giestebud, i uide io daa att sette eder til bords tilsammen och først bede it fader vor, at i løbe icke udi mad, som suiin och køer (med aarloff sagtt) gjør du dett daa maa uel schee, att gud uil gjøre din arm saa lam, att du schallt icke kunde bøyie den til din mund, eller och drage din mad frem effter haanden, att du skallt icke faa saa megit med tiden som du kand stoppe i din mund, hand uil att du schalt bede hannem om dit daglige brødt, och tacke hannem derfor.

Dernest ede i och dricke med huer andre, och sidde tilsammen och taler goed snack om gud och dett som got ehr, om echteschabs handel, giffuer huer andre e||ders børnn och døttre til echte, lærer och wnderuuiser huer andre, de gamle de unge at pløge, saae, høste, at sette booe med andre nøttige snack och tale, for hues allt saadant samquem ehr schichit. laa somme giffue ochsaa tilkiende, at dj erre gladhiertige, och sidde och siunge eller quæde en deylig wiise, giffuer en uiise for i dantzen, dricke huer andre til med it erende aff en uiise, som ui maa, dersom ui ellers kunde fare uel dermed, dieffuelen schicker oß saa mange unde stunder der til, ui maa uel stiele oß en glad stund til och dricke en schaalle øll med huer andre endochsaa offuer uor tørst, om ui eller icke slemme och demme eller fortale huer andre, eller bruge nogen anden 56 wgudelighed, med løsachtige noder, boeleuuiser eller wgudelig gildminde och helgens paakalld, och anden wbeyleyghed, som dieffuelen kommer affsted mange steder, som tidende gaar om en udøe, huor dj schulle siungit i deris|| gilde, hielp oß nu det hellige kaarß, ocsaa den blackede horß, oc den aaleglib, som gilden gjorde rijg, kyrioleys. Huoraff wj kunde tage oc føle paa, huad blindhed oc vildfarelse wi haffue weret vdi wnder pawen oc muncke.

I mue ingen anden gildminde siunge vdi eders gildehuie, end som i siunge vdi eders sogne kircke; icke maa i heller bruge liuß der inde om dagen, for dem som affdøde er, effterdj, at de er icke vdi nogen løgnachtige skiersilds pine, men enten vdi det evige pine, eller vdi det evige glæde, huilcke de haffue tiltient, met deris tro oc vantroe. Findis det at i bruge noget saadant, vdi eders gildehuuß, daa skulle i faa vor naadigste herris breff, at eders gilde skal ødeleggis. Det er jo bedre, at en dieffuelens gilde er afflagt, end gud oc mensker skall der aff lenger fortørnis oc forargis.

Huad almyße der er nu paa bordene giffuer mand stackarle for dørren.

Wide i saa vel, huad i der skulle gjøre, saa vider ocsaa huad her skal göris inden diße dørre, her er ocsaa bryllup oc gestebud, saa tiidt, som eders sogne prest, predicker eder Christum lesum, reen oc klar til eders salighed, saa tijt er i her indbøden, oc hand gjør bryllup met huer iseer aff eder kyßer oß for vor mund, tager oß i arm, oc til naade igien, om alt det, som vi haffue brødt hannem imod, som en kiere mand, tager sin hustrue til naade igien, hand giffuer oß vor synders forladelse, det evige lifff, oc salighed, huilcke wi ocsaa forstaa, oc anamme met vor troe, oc gjør siden fruct deraff ved kierlighed til vor fattige neste; det kalle vi den bryllup, som gud fader gjorde sin søn vor herre lesu Christo, inden diße dørre; oc den store naduere, som skeer her inde til domme dag, som der talis om i evangelio. Daa kunde i vide att her skal ocsaa ædis oc 57 drickis inde; ieg meener icke, den slemmen oc demmen, oc dantzen, met pijbe oc tromme, som skeede her vdi Seland, inden kircke dørrene, om mandag heller tijsdag i bryllupsugen, det hørde dieffuelen aff helffuede til, oc er derfor af flagt til landsting, ved kongens suerd, her skal ædis oc || drickis inde, det som vor siel skal besynderlig spisis met, oc huad wj skulle leffue met her paa jorden hoß vor næste.

Fem besynderlig oc daglige gierninger skulle i gjøre vdi eders sogne kircke, for uden offer, oc andet som siden følger effter, der en christen almue, veed vel at rette sig selff vdi.

Den første skal eders stoele paaminde eder; den anden eders prædickestoel, den tredie eders høye alter, den fierte eders sogne degn; den femte eders fattige folckis block: som er 1) at bede, 2) høre guds ord, 3) æde oc dricke Christi lægem oc blod, 4) loffue oc tacke gud, oc 5) giffue almyße inden diße dørre; sodanne fem gierninger skulle i gjøre alle søndage, oc hellige dage, her vdi eders sogne kircke.

Om første gierning som er att bede;

Den første gierning, som eders stoel skulle maane eder paa, det er at i skulle bede saa, at strax i kommer inden diße dørre skulle i falde ned paa eders stoele, och legge eders hender thilsammen, och lade eders hierte och mund følges adt, heden op till gud fader, med denne bøn fader vor, end, thillsammen, heller end flere, at det bliffuer iche en mundklammer, och en chorelæsning per dominum, per dominum, per dominum etc.

Och naar fader vor er ude, i den sted i plejede aff gammel munche vildfarelse at pladdere hæll Maria ud, och gjorde der en bøn oc en vanbrug aff, lige tuert imod den hellige skrifftes liudelse, lesu Christi velsignede moder iomfru Maria thill spott och spee, effterdi vi ere iche Gabriel engel, iche heller iomfru Maria her hoß os,

thi døden 58 er imellem hende och os, att hun kand iche høre, huad vi sige thill hende, fordi at hun er iche allmectige, men || hendes søn er almectig, da kunde i sette i den sted igen den blotte och bar nød paa maalen, huor skouen threnger och tuinger eder, som huer haffuer jo sit kaars at bæere, om hand er ellers en christen, enthen udj sit huus, eller uden fore, och drage eders nød for vor himmelske fader som et barn drager sin nød for sin kiere fader om skoe och hoeßer, mad och kleder, nød kiender mangan qvinde at spinde, saa skall nød kiende en christen thill at bede.

O himmelske fader min hustrøe er siug, mine børn ere siuge, ieg er selff siug, min qvæg dør bort, nu er ieg kommen udj sagfald, sorrig och bedrøffuelse, min hosbond er vred paa mig, nu * armod fattigdomb mig thill, nu vill den och den forlegge och forhadde mig, nu gaar det mig saa och saa medt, ieg beder dig ved vor herre Iesum Christum, flii du en god raad der thill, skiche du en god ende derpaa, send du mig din hellige engel at diefflen skal ingen magt faa medt mig, min hustrøe, børn och næste, dig skee loff oc ære indthill ævig thid amen.

Giører eder selff sadanne en christen bøn, iche en thid som en anden thid, men effter som eders hierthe giffuer eder, oc som der er nød och trang paa færde.

Ieg seer ingen aff eder nu lenger vdi denne klar evangelij liuße dag vanbruge sin ugudelige psalterbond, rosenkrantz, hemmell trap, heller huad mand kalder det, effterdi at i ere underviiste och vide at det haffuer inthet paa sig, men optencht aff menneskens || och diefflens lærdomb, iche udaff troen, eller vdaff guds ord. Thi mand vist intet at sige aff sadant skarn och diefflens bedragere, huerchen før Christus kom thill verden, och ey heller tiden udj tretten hundrede aar, før end nu halffandet hundrede aar siden att nogle sorte munche de funde der først paa, och stiigte en alter udj deres closterkirche for deres gærighedz skyld, den kaldte de rosenkrantz alter, och en sort munch ved naffn broder Alanus skreff en skarns bog der om. Och 59 lode de malle en taffle om den løgnactig skierßilds piine, huor der laa nogen siæle, och rachte en psalter bond op, oc en hob engel fløy der offuen offuer, och tog dem aff siælene, och førde dem hen op til iomfru Maria, och hun førde dem thill Iesum, och hen til gud fader, saa trappet de om med huer andre.

Den rette himmel trappe, du skalt komme i himlen med, er denne at du bekiender dig at vere et armt syndigt menniske udj de x budord morgen och afften, och flyer thill vor herre Iesum udj din credo, och beder om syndernes forladelse udj din fader vor, dette er den rette vej till himmeriges rige, och iche din vgudelige psalter bond. Vor herre Iesum forbiuder os det selff, det at hand viste vell, der villde komme sadant falske lærer, der for varer hand os ad langt thilforn, der som hand saa siger: naar i ville bede, da haffuer iche møget aff munden som hedninger haffue, ia som øyenskalche, det er saa møget sagt, der er mange som farer med mundklammer, och flere || der vill komme, men ieg vil iche haffue din mundklammer, ieg vil møget mindre haffue din mange paternoster och hill Mari, du vilt telle oc offre mig och andre, ieg vil haffue din mund och hierte, hu oc sind, saa skalt du faa det du beder om, heller och det som bedre er, thi ieg veed bedre huad dig er behouff end du selff, dog vil ieg attu skalt drage din nød for mig, ieg vil gierne høre dig.

Vaar der en pavesuendt, en munchedreng eller en nunføg under hoben som jo ville vanbruge sin psalterbond, gud oc kongen sogneprest och sognefolch til tradtz, saa bruge sig det heller hiemme udj sit eget huus, oc inden sine egne vegge, med alle droeß, och vlyche amen: paa det at en heel almue skall iche allesammen tage et ont exemplar effter hannom, och efftersiun aff en skarns munchesvend, paffuedreng eller nundeføg, der heller vilde thiene dieffuelen aff munchelærde, end gud aff himmelen effter hans kiere søns befalning och den hellige schrifftes liudelse. Beder ret siger s. lb. saa bliffuer i bønhrøde.

60

I skuile end ichc her inde alleniste bede, men ocsaa hiemme, naar i staar op om morgenen och gaar til seng om afftenen, naar i gaar thill bordz oc fra bordz, naar i ville ud at pløye, saae och høste. En danneqvinde vill sette en veff op, du vilt begynde at kjerne, eller huad i tage eder thill for gierning, da lader en god fader vor gaa for, och naar den er ude, da siger saa:

Himmelske fader giff denne min gierning som ieg nu vil tage mig for hender, vdi Iesu naffn en god begyndelse || fremgang, och ende, at dig ske loff oc ære der aff, min hustrøe børn och næste till gode och gaffn.

Saa skalt du see at de hellige engler skuile drage met dig, oc du skalt saa en god ende paa huad du tager dig for hender, och gud skal ligge driffuelse der udj; som i skammes iche ved at æde och driche, soffue oc vogne met huer andre, saa skulle i iche heller skammes ved at bede till sammen huer udj sin vinchel och vraa, hos eders seng, bench och bord, ia ocsaa udj eders seng om afften: manden første budord, qvinden den anden, hand det tridie, hun det fierde, saa credo och fader vor, imeden rinder oc vinder, det giør tho hiertens christne, ia de lade deris smaa børn aldrig bruge en mundfuld mad, om morgenen, førend de haffue hørt dem bede fader vor, oc da sette de ved enden mad i gudz naffn, som en liden pige thou aar gammel gjorde nu nylig udj Brierby kirche, der hun læste for mig, frels os, sagde hun fra alt ont amen, mad i gudz naffn, det vaar tegn thill, at hun fich iche mad i gudz naffn, førend hendes fader *vor vaar thill ende.

Iaa min kiere bonde lille, naar du vilt først om aaret ud med din ploug, och stichen udj iord, da skammes

iche ved at falde ned paa dine knæ udi det sorte moull, som vi ere alle tagen och skabt aff, och læß din fader vor, och naar den er vde, da sig saa: o himmelske fader giff dette korn som ieg acter vdj Jesu naffn at kaste udj denne ager, met mine hender, och retsonget arbed, en || god vext, saa att dig kand skee loff och ære, och min fattige hustrøe, 61 børn och min næste gode och gaffn der aff. Du skalt see at du faar hundrede korne som du fich ichun tiffue tilforne, thi gud vill vere bedet om alt, det vi skulle haffue got aff, som vor herre Christus selff siger; huad somhelst i bede min himmelske fader om i mit naffn det schulle i gierne faa.

Ieg lod mig en tid forlyste, som ieg haffuer vidnisbyrdt paa, och talde huor mange korne der vaar paa en haffre straa, oc fand der paa lige fem och hundrede korne, der vaar jo ey flere straa kommen aff dett ene korn som lagd i iorden, at j motte end giffue act paa huor mangfoldig gud gjør eders gaffuer, at i kunde vide at tache hannem derfor, och bede hannem om miere.

Met en christen bøn skulle i holde eders huus, hustrøe, børn, godtz, oc eget liiff ved mact, derfor skulle i aldrig forsømme at bede her i kirchen oc uden for imeden i leffue paa verdsens iord. Det er nu den første daglig gierning som i skulle gjøre udj eders sognekirche, thager nu der vare paa.

Om den anden gierning, som er at høre gudz ord.

Det andet som i schulle gjøre udj eders sognekirche, skal eders prædiche stoell pominde eder, det er, at i schulle gierne luche eders øren op och flictelig høre gudz ord, ligget paa hiertet || och merchet grandgiffuelig och eders børn med, saa at i tøgget altid om vgen igien med dem, som huer christen mand er ocsaa en evangelist och predicher vdj sit eget huus, at de kunde end komme til den forstand och vidskab om gudz ord, som jeg kiender gode bønder vdj Sielandtz land gud være loffuet at der ere end sadanne thill som kunde sidde hiemme hoß deris bord och regne op for deris børn paa deris finger huer søndags evangelium som falder om det hele aar, fra den ene aars dag och til den anden: det er nu snart lærdt, gud være loffuet, der er jo siu dage om vgen, i kunde jo huer dag 62 tage eder saa lang tid fore, enthen morgen eller afften, til bordz eller fra, at j kunde tygge igien med eders kiere hustrøe och børn, noget aff den søndags evangelium, saalenge till i kunde dem allesammen. Vdj kiøbsteder venne vi vor børn til at læse den fremgangendes søndags evangelium op strax effter de haffue læst til och fra bordtz, saa nødis di till, at lærret paa deris fingre, inden den anden søndag kommer; med sadanne tuct och disciplin schulle børn venhis thill guds ord och gudfryctighedt. Mine faar, siger Christus de hører min røst, guds faar det er guds folch, huilche som ere iche guds folch, de ere jo diefflens folch, dett er de som iche gierne høre guds ord. Nu vilt du iche haffue en borte aff dine faar, ia dersom der bliffuer en borte aff dem, da tørst du lade de andre gaa for dem selffue, och løbe heden oc lede effter dem der borte er; som der || staar in evangelio, huor møget minder tørst du troe, at vor herre Christus vill haffue en aff sin faar borte; huor gaar det da thill, at der bliffuer saa mange borte aff dem? det er sagen, gud haffuer bundet dem ved det grønne græß, ved det salige guds ord, vilde de der æde aff, da er de gudz faar, ville de iche, da ere de foracte och fordømbte faar. Det er nu om det andet.

Om den tridie gierning, som er at gaa thill sacramentet.

Det thridie som i schulle gjøre udj eders sognekirche skall eders høye altar minde eder paa, det er, at j schulle gierne gaa til sacramentet, oc lade eder berette tit oc offte som ordene liude, saa thit som j dricher, gjør det j min hukommelse. Tilforne vaar ui aff paven och munchen forbundne til en thid om aaret, som vaar thill paasketiid, och da haffde de skammelig och skendelig røffuet och stollet fra os den ene part aff det høyverdige sacrament som vaar Iesu Christi velsignede blod, och gaff os klar vand at driche for blod, nu ere de tiffue uddreffne aff landet 63 och en part ophengde, och i haffue faaet det hælde och halde sacramentes begge parter igien, dersom j nu forsømmer da er det eders egen skyld.

Det haffuer kostet hannem saa dyre paa kaarsens galie, der hand gaff sin rosensblod ud for alle vores synder, och gaff os dette till hans sidste testament paa skiertorsdagen att afften, som mend, hand vilde iche haffue det foractet. || Du seer det med dig selff, du est ichun et menniske saa vel som jeg, om du vilde giffue nogen en gaffue, vaar det iche uden et ebbel och hand vilde den forsmaa oc foracte, du tørst vride med din næße oc aldrig giffue hannem mere gott, men altid brede hannem det oc sige nej, nej, du faar iche mere got

aff mig, du foracted en thiid saa haanlig min gaffue som jeg vilde giffuet dig.

Om en konge oc en herre vilde giffue en sin edelmænd en guldkiede eller en anden mechtige clenodie, och hand vilde den foracte, (eller kätte den vdi rindesteen for kongens foed): vaar den foract iche verd at straffe! end see den konge offuer alle konger, den herre offuer alle herrer, vor herre Iesus Christus, som haffuer giffuet oß saa dyre en skatt, som offuergaar all verdsens guld, hans eget legeme och blod, at æde och driche till en stadfestelse paa alle vor synders forladelse? foracter vi det, daa maa vi see huorledis vi tageret.

Vor herre Christus tachede selff sin himmelske *fader derfor, som ordene liude, hand tog brødet oc tachede, derfor er det thiid, at vi det iche foracte.

Sagde hand til s. Peder, maa ieg iche tou dine fødder, du skalt iche haffue part met mig, huad mon hand vilde sagt den samme afften om hand haffde forsmaaet hans legom och blod; huad mon hand vilde sige till dig och mig dersom vi det forsømme, forsmaa eller foracte, sandelig det bliffuer os iche skenckt, eller til gode holden.

Derfore maa det jo vere dig en stor skam for gud och alle hans || engle om du est noget effuenendis met tiund udj din gaard om der gaar nogen søndag eller hellige dage 64 offuer din hoffde, at der skal ey nogen findes aff dine at gaa til sacramentet, nu du selff, nu din hustru, din svend, din møe, din dreng, din pige, det barn saa tilig som en er vj eller vij aar gammel, och kand sin børnelærdom; lader smaa børn komme til mig etc.

Det skall vere langt fra at nogen skall gaa bort en fierding aar tilsammen, en halff aar tilsammen, ia det gud forbiude oc den h. aand en heell aar tilhobe, och iche lade sig berette, det maa jo vere et formaledidede menneske, som nu lenger i denne klare evangelij liuse dag gaar, aleniste om paaske effter en gammel sædvane til sacramentet och iche veed tider om aaret at bruge retteligen det høyverdige sacramento, end siden den som gaar hen i mange aar och forhærder sig mod gud, och aldrig en thiid kommer thil sacramentet, den som vi plejer helder at kalde en forbandede krop, (band er at udluche fra sacramentet de luche dem selff der fra, derfor ere de selfvillige bandskroppe) som setter sig selff op imod gud, och spytter vor herre Iesus udj hans ansict, i det hand acter iche mere hans høyverdige och salige sacramento, end som dett vaar ichon giffuet for sviin, hunde, och køer, gud vocte och vaare oß.

Lader ingen thing i all verden forhindre eder fra det høyverdige nadveris sacramento at i gaa ey hid op til denne alter thillsammen, heller ti tilhobe end tou, heller tiffue end thi, heller tredue end tiffue; udj sadan en mechtig forsamling || gaar her faa til sacramentet om søndag och hellige dage, heller oc stundum ingen, da er det en viße tegn, att der er endnu en gammel skarns papiske och munchekirche, och iche en hiertens god och christne kirche.

Om viin oc brød.

Brød och viin skall holdes eder thill gode rede aff dem som det er befalet, at det er iche raaden och suur viin, paa det ingen skall derfor vere fra sacramentet, findes det, da skall der giffues klage paa dem, som det haffuer i befalning.

65

Om schrifftemaall.

Schrifftemaall er iche heller laa tung, lom det ugudeligt pavens och munchefolch haffuer lærdt oß, oc liuget for oß, at vi skulle tælle alle vore synder op. Herre gud naade oß, vi kunde iche end tenche alle vore synder, end seend tælle dem; vore ubekient synder ere langt flere, end de som vi vide aff at sige; det maa vi bekiende, at vi ere aufflet i synd, fød i synd, och bøde paa synd huer en dag vi gaa paa voris been, uden huis vi kunde affverie med en christen bøn, med guds ord at høre, med vor ret fyrgen arbed, det andet er synd altsammen.

Naar du vilt skriffte da kand du saa sige til din sogneprest, kiere herre vil i høre mig min skriffتماall for gudz skyld, saa maa hand iche siønne dig det, saa fremt som du gjør hannem all den tilbørlig redzell och rettighed effter din formuffue som en christen bør at gjøre sin sogneprest, ellers er hand || dig intet plictig. Nu bør dig at kunde dine x budord, det er børne lærdom, derfor skulle de gamle jo kunde den, ellers motte det vere dennem en stoer skam for gud och alle hans engle; hand maa ingen berette som iche kand sin x budord, ja ingen maa stande i loug eller toug med nogen dannemand som kand iche sin x budord, iche bør eller gode fougder oc gode dommere at stede nogen thill at suære met opragt fingre, heller giffue loug uden de forfare i sandhed, at hand kand sin budord, mand tør iche hellers meere throe huad hand siger, end som en hund. Hvad veed den arme stymper, huad hand svær, som kand iche dem? vaar der nogen saa haarhietet at hand iche kunde lærre dem paa sine x fingre, som eders sogneprest skal jo regne dem op, huerind søndag aff predichstolen, da er det høyt paa thiden, at hand med det allerførste gaar til sin sogneprest och giffuer hannem det tilkiende, saa kand hand gjøre bøn for hannem aff predichstolen, hand tør fordi iche neffne hans naffn, men saa sige; i gode christen, her er en min sognefolch, som iche 66 kand lære sine budord, vi uille bede vor himmelske fader for hannem, at den diefflen som sidder vdi hans hierte motte vige fra hannem, att hand motte end lære dem engang inden hand døde, och komme till sine synders bekiendelse, oc faa sin synds forladelse oc bliffue salig oc iche fordømt. Sadan en bøn kand der gaa aff predichstolen for den som iche kand nemme sin budord. Der ligger hannem selff stor mact paa. || Sig nu saa udj Iesu naffn: kiere herre ieg bekiender mig, at vere et armdt syndig meniske for gud oc eder, vdiinden de x budord, at ieg iche haffuer holdet den minste, end siden den største, men haffuer veret min gud och skaber, meere till fortørnelse och vaanære, end til loff och ære, och min fattige næste meere till skam, skade och forderffuelse, end till gode och gaffn, det klager ieg offuer mig selff for gud oc for eder, oc beder eder om en god raad aff den hellige skriff, det heder schriffتماall, maall, maall, maall maall mig skeppen fuld vel aff skrifften, saa møget som i veed at ieg haffuer behoff, imod min synd, døden, diefflen och helffuede, du vilt gaa til skriffte, och din sogneprest skall skriffte dig, det er, hand shall giffue dig thrøst och husualelse aff schrifften; kiere herre siger mig ocsaa min synders forladelse thill udj Iesu naffn, ieg vil gjerne lade mig berette, det er berede et bord med brød och viin, som bliffuer thill Iesu Christi sande legem och blod, at æde och driche til en stadfestelse paa all min synders forladelse, ieg haffuer ingen breff paa min lif, ieg veed iche huorlenge ieg maa leffue, haffuer ieg det med mig saa tacher ieg gud derfor etc.

Dette er schriffتماall, mære tørst du iche sige, naar du vilt skriffte, uden saa vaar, at det hierte var beklemt med nogen sorrig eller synd, som du gjerne vilde vere udaff med, och vilde haffue raad till. Glipper dig daa gode raad i den gandske verden, da glipper dig iche gode raad hoß din || sogneprest, udaff den hellige schriff. Naar ingenstedz findes raad, da findes end der raad.

67

Om nogen (det gud forbiude) ligge tilsammen uden viedt æcteskab, vdi horerj, boerie, heller skiørleffnet, at de vide jo de høre alle dieffle thill udj dette leffnet, och at de ere ævige fordømte, vden di rette dem, heller i dag end i morgen.

Heller om nogen vil gjerne snappe oc stælle med sin hænder fra sin fattige næfte, huad hand feer med fin øyen, det vil ocfaa gjerne faa en ond ende, oc en lang halsbeen, det vil gjerne komme gallie, heller till ballie med en;

Heller huad dig kand saa nagge udj det hierte, det du vilt haffue en god raad till, da giff din sogneprest det tilkiende, hans tunge skall skæres vdi hans hals, om hand taler om for noget meniske, huad du i saa maade giffuer hannem tilkiende, saa fryt mott du bære din raad till hannem, at du gjør det iche forsilde.

Jeg haffuer hørt den galliebarn med mine øren, som stod ved gallien oc sagde, herre gud naade mig arme stymper ieg gaff iche min sogneprest det tilkiende, hand motte haffue lærdt mig bedre, at ieg skulle iche haffue kommet hid udj denne gallie, det vaar da forsildig, huo der iche vil liude moder, hand skall liude stiffmoder och værmoder ad, huo der iche vil liude fader och sognepræst ad, hand skall liude bøddelen ad, inden hand dør aff verden, der vill iche andet bliffue udaff. ||

Dette er nu schriffتماall at ingen derfor skall lade seg forhindre fra det høyverdige sacrament, huo er den som kand iche nu lære at skriffte? en fattig vforstandig thieniste piige, kand jo nu vide, huorledes hun skall skriffte, oc spørge raad aff den hellige schriff, hoß hendes sognepræst.

Om haad oc affuende at det skal ingen forhindre fra sacramentet.

Ia ieg haffuer haad och affuende till den och den, saa oc saa haffuer hand giort imod mig, ieg kand iche giffue hannem det thill, emeden der er varmt i mit hierte, gud 68 vocte oc vare dig fra sadan en tanche. Derfor er det bedre at ieg er fra sacramentet; ia vist er det bedre min ven, thi der er skeell paa piinen vdi helffuede, som der er skeell paa glæde i himmerig, at du iche æder och dricher dig till en stør fordømmelse, end du skulle ellers faa for din had oc affvend, men merch huad skrifften tiger der om, deus charitas est, gud er kierlighed, huo der bliffuer i kierlighed, hand bliffuer udj gud, oc gud i hannem. Tuert om igien, diefflen er haad oc affvende, det kommer hand affsted, och huo der bliffuer udi had oc affuende till sin fattige næste, hand bliffuer udj diefflen, och diefflen bliffuer i hannem till ævig thid, vden hand retter och bedrer sig.

Derfor skall huer tenche sig om, som du nu sidder eller staar om der er nogen udj den viide verden, du vilt værre end dig selff da læs din fader vor, oc giff den thanche udaff det hierte, || fordj at hun æder det hierte op, som rust æder stoell oc iern. Vor herre lesus forlader dig saa mange synder, motte du ey forlade din fattige næste, dersom hand end haffde slaget din fader ihiell, heller ellers giort dig storligen thill møde.

Om skendige leffnet at det skall iche forhindre nogen ira sacramentet.

Ia ieg ligger uden viedt æcteskab i horerie, skiørleffnet och boerie, derfor er det bedre ieg er fra sacramentet, ia vist er det bedre, din sognepræst maa iche berette dig, du arme stymper, som fører saadan et leffnet, diefflen maa berette dig, med sit sacrament, indtill du retter och bedrer dig igien. Men merche huad skrifften siger, ingen hoerfolch, skiørleffnere heller boeler maa haffue partt i himmerigis rige, om retten skall haffue sin gang. Da forstaa i vell, huor de hører hen, och huor dieris part er. Och et andet sted staar saa: lader æcteskab vere herligt holden iblant eder, thi skiørleffnidtz folch oc hoerfolch vil 69 gud selff forbande. Oc huad heder det at fordømme. At forbande, det er, at giffue formaledidelse paa deris huus och iord, agger och eng, godtz och penge, paa dieris hoerebørn och dem selff, at de skulle bliffue thill arme stachkarle och stymper indet de dø aff verden, tiden di rette och bedre dem, med det allerførste.

At fordømme, det er, siden fordømme dem ind i helffuedis affgrund under diefflen till ævig thid som de haffue thiennt her paa iorden, udj deris skendige leffnet, det er deris dom, dersom retten skall haffue sin fremgang met dem. ||

Gud giffue oß en stadig fred at vor naadigste herre kon; maij. maatte engang dempe den formaledidede horerie och skiørleffnet, som skeer udj Bergen i Norge, der den menige mand bode leeg oc lærd giffuer klage paa, gud bedre det om menniken det iche kand gjøre.

Saa lader nu ingen skiendes leffnet forhindre eder fra det høyverdige sacramente, huer rette och bedre sig som hannem ligger magt paa, at i kunde altid findes her op hoß denne alter.

Och som mand pleyer at sige: gammell *træ er fold i vaane, i diß ældre du est, i dis heller gach till oc lad dig berette: ieg kiender gode alderne folch, som huer søndag gaa thill och lade sig berette, fordi de vide iche om de kunde det naa den anden søndag. Haffue de det met dem, saa tache de gud derfaaer. Det er jo siæls spisning der, saa vell er oß behoff som vort legoms spisning.

Dette er nu den tridie gierning som eder bør at gjøre udj eders sognekirche, at i gaar gierne tit och offte vforhindret till lesu Christi sacramentt.

Om den fierde gierning som er at loffue och tache gud.

Den fierde gierning som eder bør att gjøre udj eders sognekirche, skall eders sognedegn pominde eder, det er, at j skulle siunge, loffue och tache gud tilsammen mand 70 och qvinde, vng och gammell, den ene med den anden, derfor maa eders sognedegen intet latine siunge her paa landzbyen, uden paa paaske, pindtze och iuull dag, at hand da bekiender sin || skollegang och kand loche børn till skole, oc j derfor giffue hannem bog penge, heller huad j ellers pleye aff arildz thid, och giffue hannem om saadanne dage; de andre

18 af 21 sider

søndage och hellige dage om aaret maa hand iche siunge uden danske, oc vißer och psalmer, som i haffue lærdt och kunde siunge med hannem, oc iche andre, førend hand faar lærdt eders børn flere, effter ad hand haffuer læst børne lærdom for dem.

Hand maa ingen danske sang siunge med latins noder eller chor noder som mand kalder. Ingen anden glorificatz end denne: alleniste gud i himmerig eta det var den vise som de hellige engle siunge thillsammen den nat vor herre Iesus vaar fød i verden.

Nu bede vi den h. aand, nu er oß gud miskundelig, vi troer allesammen paa en gud, aff dybsens nød etc. de x budord, fader *vor, oc andre sodanne almindelig psalmer, vißer, oc anden sang, bør jo en christen almue at ligge sig effter at siunge, thi schrifftten befaler det. Siunger (siger s. Pouell) hellige psalmer, hymner, och aandelig sang och loffuer och tacher gud aff hierte och mund, naar i komme tilsammen, det vill gud haffue.

Hvi skulle vi det iche giøre, diße smaa fugle som flyge her vde de giør lige det samme effter guds befalning; laudate volucres coeli dominum: i fugle i skyerne loffuer och tacher herren. Giør de iche saa, naar deris thid er saa om aaret, hine dejlige nactergale, lerche, stillidtzer, stæer, || drøßele, soelsorte, papegoyer och andre: det første det gryer ad dagen, da sidde de huer paa sin qviist, och siunge saa deilig oc bede gud om deris føde med denne bøn: nu bede vi den hellig aand, huer effter sin maade, det forstaa hand vel som skabte dem, och gaff dem næb och tunge at siunge med, och kand forstaa alle fuglerud, saa fare de heden i skouff och march, och hente deris 71 krouff fuld aff madicher och korne, strax som de er mette, saa hen igen paa deris qviste, och siunge saa dejlig at det er lyst at høre dem siunge; det er all ret, vor herre Iesus befaler det; der hand saa siger: considerate volucres coeli; giffuer act paa fuglene som flyuer vdi vejret; saa skulle i bære eder ad, de græde iche for deris føde, saa skulle j iche heller græde, och suche och giffue eder for eders føde, och gaa och vride eders hender, lige som i haffde ingen gud vdi himmelen. Huad da? I skulle bede gud om eders føde, arbejde for eders føde, heller tygge eders føde och siden loffue och tache gud, saa giør de dejlige fugle oß til et exempell oc efftersiun. Min kiere qvinde lille och mand med, kand du siunge udj din gildehuß, gestebud och barßell, oc du forsmaar att siunge udj din sognkirche, vaar det iche værd at ynske aff gud, at din mund kom ved din øre at sidde, at mand kunde see, at gud haffde vell heffnet sig offuer dig, det var jo tusindfold bedre at din tunge vaar rundet op i din hals, oc du loest nu lenge siden her nær i den||ne kiæregaard, end du skulle lenger staa her inde och bespote gud som sviin och køer der iche kunde siunge, de gaee med deris næße och tryne ned til iorden, du och ieg vi gaar med vor ansigt op till himmelen, at vi skulle altid loffue och tache gud, oc vere fuld glade vi kunde det giøre. Der ligge saa mange paa deris siuge seng, oc qvæde jammers viße, de vilde alt heller staa her inde med oc siunge och tache gud.

Det er andet scheel med dem som aldrig haffuer lærdt at siunge fra deris barndom, heller haffue iche røst at siunge med, helder kunde ellers vere saa ilde tillpaß, at de gide iche siunget, dem bær mand offuer med for guds skyld, de andre bør jo at siunge her udj deris sognekirche, saa vell qvinde som mændt, at det klinger udj dejlig smaa huelling, det hør gud till oc de hellige engle.

I skulle her iche alleniste siunge, men ocsaa hiemme, i skou och march, paa agger och eng, huor leilighed kand giffue sig, en dannequinde ved hendes veff, en god pige 72 ved hendes roche, hun faar en tiengaarn langt før end hun veed selff udaff, naar hun sidder och siunger en hellig vise der hos, det er jo bedre end sidde och qvæde baale viser, heller fortale huer andre, naar i er ij eller iij tilsammen, heller du sidder och tencher ont pige lille, om du est æenne. Den hellig aand giør et glad hierte, diefflen giør en sorgfuld hierte. It glad hierte giør et langt liiff, et sorgfuld hierte giør et stachet liiff, huor skalt du kiende et glad hierte, at en gaar alltid och || siunger heller nyner aff en hellig viße; huad tør i veed at sørge, lader gud sørge for oß: ingen kand udrette med sin sorg saa møget, at hand bliffue en fingers bret enten lenger eller stecher. Der er en heel bog udj schrifftten som kong Salomon gjorde heder Ecclesiastes som indholder gode sager, huorfor at det er intet et menneske bedre vnder solen, end at vere gladhiertet oc lettsindet, det er jo bedre end gaa och tenche ont, oc see surt ud, ligesom en skarns munch udaff en kappe. Vi ere jo skabt til himmerigs rige, *des skulle vi eller læse en fader vor, oc lade sorig fare det mieste os mueligt er, ellers bliffue vor beene snart tørre, och vi bliffue felff aarsag till vor død. Ingen maa slaa sig selff ihiell, enten med *sorgh eller andet.

Derfore skulle i jo siunge vdi eders sognekirche, som oß bør at giffue dem den loff paa Møen, at de siunge saa dejlig met huer andre udj hin høye kircher, at det er jo stor lyst at høre: ieg siunger det beste ieg kand, derfor straffer mig ingen dannemand; staa der udi rimett.

Dette er nu den fierte gierning som eder bør at giøre udj eders sognekirche, siunge, loffue och tache gud, for vi ere skabte till guds ære oc loff, och er det den rette guds dyrkelse udj det ny testamente, det vi kalde sacrificium laudis & gratiarum actionis. ||

Om den semte gierning, som er, at giffue de fattige udj kirchen.

Den femte gierning som eder bør at gjøre udj eders sognekirche skall fattige folches bloch monne eder paa, det er, i skulle giffue noget til de fattige, inden diße døre. Huorfor staa fattige folches bloch hiß nær ved kirche dørren i huer mandz aasiun, och vej, at ingen kand gaa ind med mindre, end hand støder sig paa den, och seer den straxt der for sin øyen? derfor min ven, at naar det legem oc siæl er adskilde, oc du kommer for dom och skal gjøre regenskab, at du iche da skall skiude paa oc aarsage dig, oc sige, at du haffuer iche seet den arme Lazarus ligge for din øyen: Saa tydeligen som du seer deris bloch, der inden den kirche dør, da thench paa, at her er fattige folch udj sognen som haffuer din almøße behoff, fattige hußarme, fattige gadehußmænd och quinder, som haffuer huerchen at bide eller at brende: fattige pochede mennisker, verchbrøden, gamle udleffuede folch der arme och beene vil iche staa med dem, ryggen vercher paa dem; de kunde nu iche lenger pløye, saae eller høste, di haffue gjort deris beste, sodanne folch, at naar du seer en aff dem, da siger du: o herre gud, huad haffuer ieg seet hannem glad paa gildesbenchen i for dum dage; thi ieg kiende hannem den thid, hand løffte fuld lettelig paa skaalen, see hvilchen maade hand ligger udj, see, huor skrier hand ud paa den kiæp, der maa vi see || oß i spegell, aldrig kunde vi uide huad oß kand tilkomme, enden vi dør aff verden. Desligeste fattige viduer och encher, fattige barselqvinder, fattige piger som haffue lenge och vel tient, er nu mand voxne, oc kunde dog iche komme till et skamløs brød for deris fattigdoms skyld, ja fattige faderløs och moderløß børn, och andre saadanne, som gud haffuer skichet eder her i sognen till en daglig spegel bog, dem finde i vell, naar i liede effter dem, ther staa deres bloch inden dørren, her bør deris taffuler at gaa om diße stoele 74 huerinde søndag, och huerinde hellig dage der gud lader vorde. Och de 2 mend som er vdkieste til fattige folches forstander och skulle haffue huer sin loeß oc nøgel til blochen, de skulle vere saa flichtig paa de fattiges vegne, som kircheverger bør att vere paa kirchens vegne, saa at naar sognepresten haffuer værít her udj sognen, oc berett nogen siug mand eller quinde, hues naffn hand kand neffne nest søndag der effter oc befalde eder at bede for samme siuge menniske, daa skal strax en aff fattige folches verier giffue sig ind til den siuge, oc først trøste hannem til det ævige lifff, oc siden bede hannem giffue de fattige udj sognen noget til siælegaffue, som mand kalder heller udj testamente før end hand dør her aff verden. Och de skulle skiffes ved at gaa med fattige folches taffle som kircheverger skulle skiffes ved at gaa med kirchens tauffle, huer søndag och huer hellig dage: gud forlade eder det och den hellig aand om i haffue det forsømt her till, och || er iche da vunder, om i bliffue till stachkarle forarmede oc forvsele, effterdj at i skiøde iche mere om de fattige, naar i komme thill eders sognekirche.

At mange lide nu større fattigdom oc armod end de giorde nogen aar siden, och at det vill iche saa vell fram med dem som tilforne, det skyldte de den ny lærdom for, som her er kommen, som di kalde nyelærdom, fordi de kunde iche sye lenger indthil nathen, oc at vand er vand, som en kou kand ocsaa see. Och de arme formaledidede stymper ville iche vide at det er en gammel lærdom, som det skarn de effterfølge om helgens paakald och munchefaste er en nye och iche en gammel lærdom.

De x guds budord bleff først indskreffne vdj Adams och Evæ hierte, det gaar fast paa sex tusinde aar siden, oc siden vdj 2 steentauffler med guds egen finger.

Vor hellige troe er jo uddraget aff de evangeliske historier vdj det ny testament; Christus lerde oß selff fader vor, hand skichet jo selff de thou høyverdige sacramenter thill den brug, som de bruges nu udj; huad er her nyet 75 iblant. Dog skal den nye lerdom haffue skyld, och der med vil mange betechte dieris hychlerie och skalched och lere enfoldige folch diße ord, at sette imod dens sognepræst, ia siden vi lod aff at faste oc bede til helgen, siden vi motte iche lide munche, da gich det oß aldrig vell. Sodanne maa gode christne høre aff hin guds ord skiendere, och hine hychleres och munches tilhengere. Men vi vill lade hycheler || och skiendegieste, vere skiendgeste, gode christne folch skulle vide, at det salige gudz ord som nu prediches reent och klar udj Danmarches rige, som ingen andet kand bevise, gud vere loffuet, er iche aarsag huerchen till folchens ondskab, oc ey heller til dieris armod och vseelheedt. Men dette er sagen at de ville iche lyde ordene ad, heller giffue det mact, och ey heller handle met dieris næste oc de fattige som dem bør at gjøre, de vill iche stoppe deris fingre til fattige folches bloch naar de komme ind ad kirchedørrene, som de giorde for det saltekar och till *stenche steen, de ville nu intet ligge paa de fattiges tauffle som de lagde før offuerflødig noch paa munche alter, de ville nu iche føde deris sognepræst och deris sognedegn, som huer i sæer tilforne føde en alterprest, och mange andre sager som er langt at opregne; met et ord sagt, for huad gud vil haffue fram, det ville de haffue tilbage, derfor skiøtter hand lige møget om dem, som de gjør om hannom.

Ieg taler nu intet om gode christne, som endocsa haffue deris korß, at drage udj mange maade, och vide at skiche dem der effter med taalmodighed och med en god samvittighed.

Kiere børn foracter iche de fattige; kommer iche tomhendet her ind lenge tillsammen, kunde i see giest och gangende till gode hiemme udj eders huus, forglemmer iche at legge en gudzpenge offuer en side, oc

tage til kirche med eder at legge paa denne tauffle i denne bloch till eders egne huußarme her i sognen. Naar i faar nu en kornkiste, at j da thager en haandfuld korn udi eders 76 erme eller forklæde til kirche || med eder, det er aldrig saa liden et styche brød, at en fattige hungre menniske tier jo qvær, oc tacher gud naar han æderet. Du maat iche komme tomhendet ind udj mit ansict, siger gud, faar du din liffs næring och føde de 7 dage vqgen igennem, da forsømme iche, at lade gudz deeld den 7 dag, besynderlig naar du haffuer solt noget udj kiøbstedden, at du iche altid beholder mammon oc diefflens penge hiemme till din. Det bliffuer iche borte som du giffuer den fattige, du faar xx penge, for den eene; ja vaar det iche uden et begger kalt vand, daa skalt du iche miste din løn, det siger hand som iche kand liffue, hand heder vor herre Iesus Christus; men gaar du lunge tilhobe tomhendet her inde och her ud, gud skall tømme dine hender hiemme udj det huß, at du skalt iche faa saa møget som du kand thage imellem din fingre och stoppe i din mund, fordi saa, at lige som du est imod gud oc de fattige, saa vill hand ocsaa vere imod dig igien, der tørst du intet thuile paa; legge ichun hellers regenskab offuer med dig selff inden aar och dag, oc see huor riig eller huor fattige du est bleffuen efftersom du seer de fattige tilgode. Vi haffue alt seet vor første dag, vi haffuer ingen seet vor sidste dag, vi veed endnu aldrig huad os kand offuerkomme, før vi dø aff verden: Det er iche thijd, at vi forglemme oc foracte de fattige, minst vor egne speilebøger her udj bye oc sogn hos oß: spørges det nogen thijd her i sognen, at nogen enten fryser eller svelter ihiell her hoß eder aff de fattige och huusmænd, da er det en viße tegn till, at gud vil forbande || och fordømme eder allesammen. Seer nu thill huorlunde i elske de fattige, huer vedde sig sin Lazarus der kand siden tage hannom udj himmerigis rige igen for hand haffuer beuiist sin throe der med.

Saa haffue i nu hørt de fem daglige gierninger, som eder bør at gjøre udj eders sognekirche, som er, at bede, høre gudzord, gaa thill sacramentet, siunge och tache gud oc giffue almyße her ind till de hußarme, tager nu 77 her vare paa, som eder ligger mact paa, och at det er eder sagt.

Her haffue i hørt den første och lengst part aff denne min visitatz om denne sted och om denne kirche som i søge ind till at høre gudzord udj.